

АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИНКІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Актуальність теми. Стан кредитних ринків є визначальним для функціонування економічної системи в цілому, що знову підтвердилось під час перебігу останньої кризи. Тому необхідним є аналіз державних як регулятивних, так і фінансових інструментів коригування розвитку кредитних відносин, який наводиться далі в розрізі узагальнено міжнародних та індикативно зарубіжних кредитних ринків.

Вклад основного тексту. В останні два кризових роки **організаційною основою міждержавної координації антикризових дій стали саміти в рамках G-7, G-8 та G-20.** Зауважимо, що з початку ескалації останньої фінансової кризи ще в 2008 р. пошук спільної організаційної основи її переборення став першочерговим завданням для практично без винятку всіх держав світу. Саміти G-7 (8) найбільш відповідали потребам спільної координації державних і міждержавних дій. Тому у відповідь на нові виклики на екстренній зустрічі у м. Вашингтон 10.11.2008 р. керівники центробанків і міністерств фінансів країн G-7 оприлюднили план з п'яти пунктів стабілізації ринків і відновлення циркуляції кредиту. Зокрема це:

- підтримка системно важливих фінансових інститутів;
- розблокування кредитних і грошових ринків;
- забезпечення широкого доступу банків та інших фінансових структур до ліквідності й фінансування;
- забезпечення надійності національних програм страхування вкладів;
- відновлення функціонування вторинних ринків іпотечних та інших цінних паперів.

Поступова трансформація кола країн, представники яких залучаються до вироблення і прийняття важливих рішень глобального масштабу від G-7 та G-8 до G-20 засвідчують дедалі зростаючу роль країн, що розвиваються.

Наступне засідання вже в розширеному форматі як G-20 2.04.2009 р. в м. Лондоні було спрямоване на обговорення результативності антикризових

заходів щодо можливостей реформування світової фінансової системи й виведення світової економіки з кризи. За тогочасними оцінками, сумарні очікувані вкладення G-20 на підтримку економік власних країн до кінця 2010 р. можуть сягнути 5 трлн. дол., а обсяги пільгового кредитування за рахунок ресурсів МВФ — 8 млрд. дол. у 2010 рр. та 17 млрд. дол. у 2014 р., у т.ч.¹

Засідання G-20 наприкінці вересня 2009 р. у м. Піттсбурзі з поглибленням рішень попереднього саміту завершилось ухвалою спільної заяви учасників про цілеспрямований рух до безкризового розвитку на основі Рамкової угоди про впевнене, стійке й збалансоване зростання. На заснований новий орган — Раду з фінансової стабільності — покладаються завдання координації міжнародних зусиль у боротьбі з кризою та розробки правил наднаціонального фінансового регулювання й нагляду з виробленням упереджувальних антикризових заходів.

За експертними оцінками, саме в рамках вересневого саміту G-20 спостерігалось фактичне формування своєрідного «Світового уряду» чи «Ради директорів» світової економіки, які ще не стали повною реальністю (оскільки узгодженість дій різних держав і органів є довготривалим процесом), але тенденція до цього достатньо очевидна. Утім, саміт G-20 у м. Піттсбурзі визначився як головний міжнародний економічний форум на постійній основі, який у цьому статусі, як передбачається, невдовзі може замінити формати зустрічей G-7 та G-8.

Антикризові дії окремих країн. Конгрес США у лютому 2009 р. підтримав виділення коштів на фінансування плану адміністрації Б.Обами щодо стабілізації економіки США в умовах кризи обсягом 787 млрд. дол. із їх спрямуванням на інфраструктурні проекти, податкові субсидії для малого бізнесу й фізичних осіб та на інші цілі. Одночасно передбачено спрямування залишків коштів в рамках попереднього «плану Полсона» на створення спеціального банку, у якому будуть зібрані т. зв. «погані» активи. Невдовзі ФРС США

¹ Режим доступу : www.imf.org/external/index.htm

разом з Мінфіном США та іншими організаціями заявили про можливість конвертації частки держави в капіталі банків з привілейованих акцій у прості, тобто цим самим посилюється роль держави в управлінні банками.

Довідково: У США ще після кризи 1997—1998 рр. було створено Консультативну комісію з питань оцінки діяльності міжнародних фінансових інститутів (спрошена її назва — «Комісія А. Мельтцера» — за прізвищем керівника). У березні 2000 р. ця комісія представила Конгресу США і федеральному казначейству спеціальну доповідь, де після жорсткої критики фінансової політики МВФ і Світового банку наголошувалось на необхідності зміни функцій і методів діяльності міжнародних наднаціональних установ. Необхідність оновлення й посилення регулятивних заходів змусили закликати до створення «нової етики в корпоративному житті США», зокрема такий намір був озвучений американським президентом 9 липня 2002 р. Незадовго до цього в США був ухвалений закон про відповідальність за корпоративне шахрайство, яким передбачалося більш жорстке покарання за відповідні порушення. Одночасно на 20% збільшилося фінансування Федеральної комісії з цінних паперів і фондових бірж. Десять провідних фінансових компаній США в рамках приписаного їм відшкодування збитків обсягом 1 млрд. дол. за некоректні оцінки стану ринку зобов'язались виділити 450 млн. дол. на створення незалежного аналітично-дослідницького консорціуму.

У 2009 р. ФРС США запровадила нову програму кредитування, яка передбачала виділення 200 млрд. дол. на підтримку ринку споживчого кредитування, в т.ч. за допомогою надання коштів у вигляді субсидій для автокредитування, студентського кредитування, кредитування малого бізнесу та кредитування з використанням кредитних карток. Крім того, ця програма передбачала широке коло заходів із зниження податків з метою підтримки споживання.

Перераховані заходи можна охарактеризувати як подальший розвиток прийнятої в листопаді 2008 р. програми стимулювання споживчого кредитування — Term Asset Backed Securities Loan Facility (TALF). Ця програма вже вичерпала свій термін дії в лютому 2010, проте рішенням ФРС була продовжена до 30.06.2010 р., при цьому статистика свідчить, що в

2009 році кошти, виділені на неї, використовувалися досить обережно — за станом на 30 грудня 2009 року на балансі цієї програми нараховувалось лише 48 млрд. дол.²

Заходи із зниження кредитних ставок ФРС США проявились також у формі скуповування значних обсягів іпотечних облігацій (MBS). Таким чином, до кінця 2009 року було придбано MBS на суму понад 900 млрд. дол. При цьому скуповування іпотечних облігацій ФРС призвело до зниження відсоткових ставок за іпотечними кредитами до рекордно низьких рівнів (близько 5% за 30 річний кредит), що певним чином підтримало іпотечний ринок.

На сьогодні широковідомою є американська Програма допомоги проблемним активам — TARP (Troubled Asset Relief Program), у рамках якої передбачено створення спеціального фонду розміром 700 млрд. дол. для викупу проблемних активів фінансових установ. Попри попередні пропозиції щодо згортання цієї програми внаслідок окремих ознак фінансової стабілізації, переважило рішення щодо продовження дії цієї програми до 3 жовтня 2010 р.³ Президент США в лютому 2010 р. окремо заявив про „перезавантаження» TARP шляхом масштабного фінансування потреб малого бізнесу обсягом 30 млрд. дол. для відновлення процесів мікрокредитування та створення нових робочих місць⁴.

Серед інших програм підтримки фінансового сектора, що реалізуються в США, можна виділити реалізацію Федеральною корпорацією зі страхування депозитів (FDIC) Програму тимчасового гарантування ліквідності (Temporary Liquidity Guarantee Program), у рамках якої розмір гарантування вкладень депонентів у банках США зріс до 250 тис. дол. наприкінці 2009 р.

Країни ЄС у грудні 2008 р. прийняли спільний план стимулювання економіки своїх країн-членів у 2009 р. обсягом близько 200 млрд. євро (1,5 % ВВП), які передбачалось (узгоджено з відповідними заходами в США) спрямувати на кредитування приватного сектора, сприяння розвитку малого й середнього бізнесу одночасно зі зменшенням податків і бюджетних витрат.

Додатково Євросоюз оприлюднив плани з радикальної зміни стандартів оцінки достатності капіталу банків — очікується, що відповідні вимоги будуть використовуватись як більш жорсткі під час періодів економічного підйому й лібералізовані в період спадів⁵. Зміну регулятивних вимог до капіталу банків на по-

² Офіційний сайт The Federal Reserve Bank of New York — Електронне джерело, режим доступу : http://www.newyorkfed.org/markets/talf_terms.html

³ Режим доступу : www.cbonds.info/rus/news/index.phtml/params/id/450267

⁴ Режим доступу : www.rbcdaily.ru/2010/02/03/world/456357

⁵ Дементьєва С. Капиталу делают поправку на кризис // Коммерсантъ, 08.07.2009.

чатку липня 2009 р. схвалили Міністри фінансів країн Євросоюзу, які будуть внесені в стандарти оцінки достатності капіталу Базель II (оскільки наразі вимоги до банківського капіталу не залежать від фази економічного циклу). Заявлена мета поправок — перехід від проциклічного до антициклічного регулювання переміщення капіталу за допомогою створення запасів ліквідності з тим, щоб мати можливість витратити їх у кризові періоди. Слід зазначити, що коригування стандартів Базеля II може ознаменувати початок радикальної зміни регулювання банківського ринку. Надалі цілком можливе коригування міжнародних стандартів фінансової звітності та принципів роботи міжнародних рейтингових агентств.

У частині безпосереднього фінансування антикризових заходів, з появою перших ознак економічної стабілізації наприкінці 2009 р. голова ЄЦБ в унісон з позицією керівництва ФРС США заявив про відмову від деяких екстрених програм підтримки ліквідності, які були прийняті раніше під час кризи⁶.

Окремо про кредитний ринок **Греції** — оскільки саме останній, а з ним і вся фінансова система ЄС, перебувають у стані випробування з початку 2010 р. Основною проблемою розвитку економіки Греції стала необхідність консолідації бюджетної позиції для зниження дефіциту бюджету та зменшення відношення державного боргу до ВВП, тобто мова йде про значну боргову залежність у сфері державних фінансів при фінансуванні державних витрат.

Першочерговим завданням визнано відновлення стійкого розвитку країни, яке вимагає зміни економічної платформи — переходу від розширення внутрішнього попиту як рушійної сили зростання до нової моделі, що розвивається завдяки внутрішнім та зовнішнім інвестиціям, а також збільшенню експорту товарів та послуг.

Як окремий результат узгоджених дій для переборення проблем економіки Греції ЄС має намір обмежити спекулятивні операції з фінансовими інструментами страхування від дефолту по держборгу, т. зв. сувереними кредитними дефолтними свопами⁷.

У лютому 2009 р. бундестаг **Німеччини** схвалив другий план виділення 50 млрд. євро на заходи економічного стимулювання (перший транш обсягом 31 млрд. євро був наданий у 2008 р.). У Німеччині також створений спеціальний фонд стабілізації кредитно-

го ринку, діяльністю якого передбачено можливість надання гарантій та рефінансування фінансових установ.

Пакет допомоги уряду банкам-кредиторам Німеччини включає в себе державну програму кредитів та гарантій. Ця програма покликана підтримати споживчий попит населення та підприємницьку активність. Програма складається з двох основних блоків: кредитна програма орієнтована на середній клас, яка передбачає витрати обсягом до 15 млрд. євро, та кредитну програму для великих підприємств обсягом 25 млрд. євро.

Урядом окремо зазначається, що остання програма спрямована не на порятунок нежиттєздатних підприємств, а виключно на стабілізацію здорових та перспективних. Для цього фінансова допомога буде надаватись підприємствам, які подолали фазу стагнації, мають життєздатну концепцію розвитку, підприємство має суттєве значення для економіки країни, воно вичерпало всі інші фінансові джерела підтримки, та допомога держави не призведе до дисбалансу умов конкуренції на ринку.

За даними статистики програма кредитів та гарантій у 2009 році користувалась значним попитом, так було подано близько 5000 заяв від фізичних осіб та великих підприємств, за якими було виділено близько 7,5 млрд. євро з передбачених 40 млрд. євро⁸.

План екстреної допомоги населенню уряду Франції складався із пакету заходів, який передбачав асигнування на потреби безробітних і незаможних до 2.65 млрд. євро, у т.ч. у вигляді податкових послаблень, підвищення допомоги з безробіття та одноразові виплати. У плані особливо зазначалось, що ці кошти повинні також позитивно вплинути на розблокування кредитних ринків.

На додаток до цього плану уряд **Франції** дозволив банкам-іпотечним кредиторам з 01.01.2009 р. збільшити вдвічі норму надання іпотечних кредитів на купівлю або ремонт та зведення будинків із нульовою ставкою відсотка (*Prets a Taux Zero*). У другому кварталі 2009 року цей захід приніс досить суттєві результати — у цей період темпи зниження обсягів нових наданих кредитів зменшились до 29,2% після 43,5% у першому кварталі⁹.

На початку листопада 2009 р. **Великобританія** збільшила до 330 млрд. дол. державні витрати на фінансову підтримку економіки, зокрема на державну програму придбання активів¹⁰. Мета цієї програми — збільшити грошову ліквідність і стимулювати ак-

⁶ Режим доступу : www.bankir.ru/news/article/2560323

⁷ Режим доступу : www.cbonds.info/rus/news/index.phtml/params/id/456403

⁸ Офіційний сайт Federal Ministry of Economics and Technology Німеччини — [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.bmwi.de

⁹ Офіційний сайт The European Mortgage Federation — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.hypo.org>

¹⁰ Режим доступу : www.cbonds.info/rus/news/index.phtml/params/id/447532

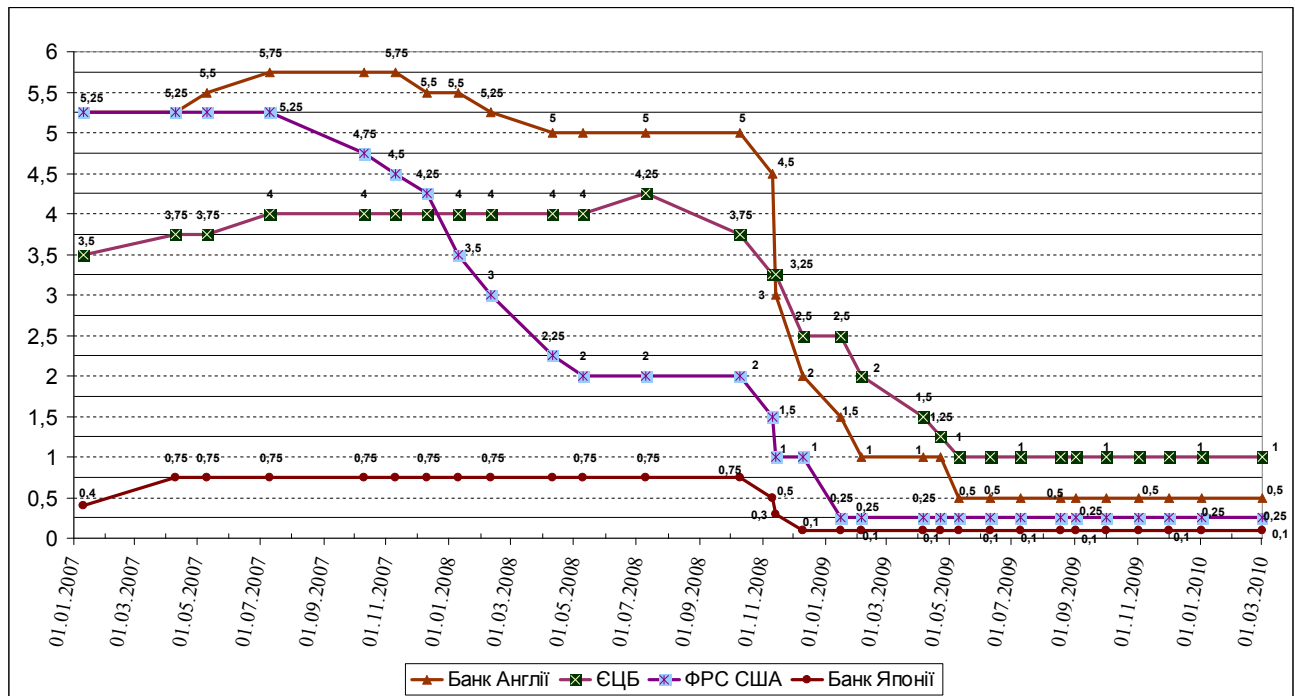

Рис.1. Динаміка процентних ставок зарубіжних центробанків

тивність у банківському та виробничому секторах. Прем'єр-міністр Г. Браун оприлюднив 10-річний план кардинальної реформи світової фінансової системи, основу якого складає спеціальний соціальний контракт між всіма її учасниками¹¹.

Уряд Великобританії у 2009 р. також здійснив фінансове вливання в розмірі 10 млрд. ф. ст. у нещодавно націоналізований, 5-ий за розміром у країні іпотечний банк Northern Rock. За допомогою цього заходу уряд намагався вивести з кризового стану ринок іпотеки. Щоправда, за даними Європейської Іпотечної Асоціації помітного ефекту цей захід не дав — темпи скорочення загальних обсягів ринку в другому та третьому кварталі 2009 року склали відповідно 9,1% та 8%¹².

Також британський уряд обумовив надання державних гарантій за активами в обмін на збільшення обсягів кредитування. Так, Royal Bank of Scotland в обмін на державні гарантії на суму 325 млрд. ф. ст. зобов'язався надати в 2009 — 2010 рр. споживчих та комерційних кредитів на загальну суму 50 млрд. ф. ст.¹³

Іншими фактами державного патерналізму кредитного ринку Великобританії постають затвердження банком Англії спеціальної схеми ліквідності для фінан-

сової стабілізації шляхом надання фінансової підтримки реципієнтам ресурсів під заставу, надання додаткових трирічних державних гарантій за окремими інструментами незабезпеченого боргу, перегляд положень банківського законодавства з метою вдосконалення процедур банкрутства та передачі прав власності, посилення повноважень Банку Англії в сфері резервних вимог та контролю за міжбанківськими платежами.

Серед важливих державних інструментів регулювання розвитку кредитних ринків є використання змінної процентної (облікової) ставки центробанків. На рис. 1. показана динаміка таких ставок центробанків розвинутих країн світу з початку 2007 р. (передкризовий період) до 1.03.2010 р.

У кризових умовах зниження облікових ставок центробанками групи країн світу для стимулювання кредитних угод мало практично синхронний характер і розпочалося на порубіжжі 2008 — 2009 рр. Порівняно низькі ставки підтримуються й до сьогодні.

У Росії з 01.09.2009 р. вступила в дію постанова, згідно з якою планується надати з федерального бюджету 2 млрд. руб. на субсидування банкам відсоткових ставок за кредитами населенню на придбання вітчизняних автомобілів. При цьому відсоткові ставки

¹¹ Режим доступу : www.cbonds.info/rus/news/index.phtml/params/id/447711

¹² Там само

¹³ Карулина Ю. Государство поможет автолюбителям — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.rbcdaily.ru/2009/02/10/industry/401225>

за такими кредитами не повинні перевищувати облікову ставку ЦБР більш ніж на 3 — 4%, тоді держава бере на себе зобов'язання відшкодувати позичальникам 2/3 облікової ставки (8 з 10,25 відсотків) за такими кредитами¹⁴.

На порядку денному державних регуляторів багатьох країн світу залишаються питання щодо **управління проблемними активами банків**. Аналіз зарубіжної практики (Швеція, Японія, США) виведення банків з кризи й поетапного поновлення їх діяльності засвідчує досить поширене використання інструментарію «оздоровлення проблемних банків» за участі держави. Окрім стратегії «локалізації проблемних активів» в управлінні окремої керуючої компанії, використовується й такий підхід, що надає державі в особі уряду право бути акціонером комерційного банку для відновлення фінансової стабільності останнього.

Висновки. В умовах кризи й початкового посткризового відновлення кредитних ринків в усіх країнах має місце розширення повноважень державних регуляторних установ в частині впливу на функціонування кредитних ринків. Основними регуляторними інструментами такого впливу стали такі три:

— **підтримка й збільшення ліквідності** з використанням ресурсів («вливання» капіталу через операції рефінансування, викуп проблемних активів, ресурсна підтримка за рахунок коштів бюджету та спеціальних стабілізаційних фондів);

— **гарантування депозитів** спеціальними державними структурами — свого роду «амортизаторами», що покликані відшкодувати втрати внесків на банківські рахунки;

— **зниження процентної ставки центробанків** для стимулювання ділової активності шляхом розширення пропозиції грошей та зменшення їх вартості.

Операції з рефінансування, які проводилися зарубіжними центробанками в значних обсягах, стали наслідком недостатнього регулювання ліквідності в докризовий період. Але збереження процентних ставок на практично нульовому рівні не може бути тривалим, оскільки надмірна ліквідність може спровокувати нові бульбашки. Для України питання зниження облікової ставки НБУ для стимулювання кредитного ринку залишається актуальним і потребує відповідного вирішення. У практиці регулювання банківської системи України необхідно вдосконалити процес уп-

равління проблемною заборгованістю в банківській системі та сфері державних фінансів.

Корнєєв В. В., Бублик Є. О. Антикризове регулювання кредитних ринків: порівняльний аналіз практики зарубіжних країн

У статті розглянуто комплекс заходів, спрямованих на подолання кризових процесів на фінансових ринках зарубіжних країн. Проведено порівняльний аналіз державних регулятивних і фінансових інструментів коригування розвитку кредитних відносин в кризових умовах. Визначено перелік основних інструментів та зроблено пропозиції щодо можливостей їх імплементації найбільш актуальних для української практики.

Ключові слова: антикризові заходи, кредитні ринки, фінансові інститути, облікова ставка, проблемні активи.

Корнєєв В. В., Бублик Е. А. Антикризисное регулирование кредитных рынков: сравнительный анализ практики зарубежных стран

В статье рассмотрен комплекс мер, направленных на преодоление кризисных процессов на финансовых рынках зарубежных стран. Проведен сравнительный анализ государственных регуляторных и финансовых инструментов коррекции развития кредитных отношений в кризисных условиях. Определен набор основных и сделаны предложения о возможности имплементации инструментов наиболее актуальных для украинской практики.

Ключевые слова: антикризисные меры, кредитные рынки, финансовые институты, учетная ставка, проблемные активы.

Korneev V. V., Bublik E. O. Anti-crisis adjusting of credit markets: comparative analysis of foreign countries practice

In the article considered the complex of measures directed on overcoming the crisis processes on the financial markets of foreign countries. The comparative analysis of state regulator and financial instruments of correction credit markets development in crisis terms is conducted. A set is certain basic and done suggestion about possibility of implementation of instruments most actual for Ukrainian practice.

Key words: anti-crisis measures, credit markets, financial institutes, interest rate, distressed assets.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2010

Прийнято до друку 30.04.2010

¹⁴ Сайт РБК-daily — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.rbcdaily.ru/>